

УДК 330.012.33:338.24.021.8

В.С. ДІЄСПЕРОВ, доктор економічних наук
Національний науковий центр
„Інститут аграрної економіки”

Сільські громади та адміністративно-територіальна реформа

Постановка проблеми. Одним із головних і невідкладних завдань держави визначено децентралізацію влади. Це означає передачу місцевому самоврядуванню необхідних для повноцінного життя громад функцій та повноважень, відповідних матеріальних і фінансових ресурсів, формування на цій основі самоврядних територіальних громад, ліквідацію державних адміністрацій, утворення виконкомів місцевих Рад, обмеження представництв центральної влади функціями нагляду, контролю й координації виконання загальнодержавних програм. У суспільстві та політикумі практично досягнуто консенсусу щодо таких напрямів реформуваль.

Самоврядна громада визнається базовою адміністративно-територіальною одиницею. Трирівневий адміністративний устрій держави набуває форми: область – район – громада. Місцеве самоврядування на рівні громади організується на основі гарантованих державою прав і реальної її здатності самостійно вирішувати всі питання місцевого значення в межах Конституції й законів України.

Для села місцеве самоврядування особливо важливе, оскільки сільські громади внаслідок особливих умов проживання, тісних міжособистісних зв'язків людей, історичного досвіду значно життєвіші порівняно з громадами міськими. За нинішніх критичних обставин організація самоврядування по – новому, відповідно до інтересів селян і суспільства стає шансом (мабуть, останнім) для збереження й розвитку українського села. Однак є небезпека, що це реформування, як і більшість усяких попередніх, проведуть формально, й у кращому випадку від нього не буде ні користі ні шкоди, а в гіршому – воно тільки підтвердить подальший занепад села. Тому важливо, щоб реформування пройшло під громадським контролем, за активною участю селянства, а організаційні зміни в громадах здійснювалися б добровільно. І треба поспішати, бо в жовтні 2015 року закінчуються повноваження органів місцевої влади, й є серйозні наміри провести вибори на півроку раніше.

З метою з'ясування побажань селян та активізації громад разом із Кагарлицькою районною радою Київської області було проведено опитування в сільрадах із питань адміністративно – територіальної реформи за спеціальною програмою.

© В.С. Дієсперов, 2015

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом активізувалася проблема місцевого самоврядування як складова децентралізації влади в країні. У зв'язку з цим з'явилися публікації різних проектів реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Вони містять пропозиції щодо розширення повноважень громад і забезпечення їх необхідними ресурсами. Специфіка сільрад у літературних джерелах не відображається. Невідомі також дослідження з даної проблеми. Не висвітлюється готовність та налаштованість конкретних сільських громад до організації повноправного самоврядування в ролі базової одиниці адміністративно – територіального устрою.

Мета статті – привернути увагу сільських громад до необхідності їх активної участі в організації самоврядування по – новому ще до проведення місцевих виборів, які мають відбутися найближчим часом. Так само важливо невідкладно в сільських районах організувати виявлення потреб, можливостей і заінтересованості кожної громади, використавши узагальнений досвід Кагарлицького району.

Виклад основних результатів дослідження.

З історії самоврядування. Місцеве самоврядування як продукт суспільного прогресу в цивілізованих країнах зароджувалося дві сотні років тому. У російській імперії сільське самоврядування було започатковано реформою 1861 року на рівнях громад (рос. – общин), волостей та повітів. На українських землях сільська громада включала одне багатолюдне село або кілька менших поселень. Очолював громаду обраний нею староста. Були також обрані особи зі спеціальними повноваженнями: старшина (забезпечення порядку), писар, виборні (збирання податків). Головні питання вирішувалися на сільських зібраннях, сходах, які виносили мирські присуди. Право голосу мали господарі дворів. Сільська громада була юридичною особою з визначеними повноваженнями й обов'язками. Узаконювалася власність громади на землю, інші природні угіддя, певне майно. На західноукраїнських землях сільське самоврядування організовувалося

на таких же засадах. Сільського війта раніше призначав власник села, а після реформи 1848 року селяни обирали війта самостійно.

У радянські часи місцеве самоврядування діяло в особі рад – сільських, селищних, міських, районних. Перші сільські ради в Україні з'явилися в 1919 – 1920 роках. Обиралися ради всіма жителями на основі загального виборчого права. Реально це були вибори без вибору. Сільські ради мали незначні адміністративні права. Оскільки матеріальне і фінансове забезпечення сільрад було надто обмеженим, набагато більшими можливостями й авторитетом користувався керівник місцевого сільгоспідприємства. Вища влада в радянській державі належала не радам, а партійним органам.

У вже самостійній українській державі продовжувалася практика радянської системи організації влади. Стали окремо обирати сільських голів. Становище села погіршилося, оскільки місцеві підприємства звільнили від обов'язків підтримувати соціальну сферу, бути підзвітними сільрадам. Освіта, охорона здоров'я, інші важливі функції виведені із відання сільрад. Визначуване згори мізерне фінансування не забезпечувало належне утримання об'єктів соціальної інфраструктури, тим більше сільський розвиток.

У 2005 році було зроблено спробу реформування місцевого самоврядування, орієнтуючись на зарубіжні зразки. Справа зупинилася на рівні проектів, які викликали масове невдоволення, оскільки передбачали ліквідацію більшості сільрад і сільських районів. У 2013 – 2014 роках з'явилися нові проекти, в яких лінія на скорочення кількості адміністративно – територіальних одиниць проводиться ще жорсткіше. Запропоновано мати всього 99 районів (тепер – 490) та щоб громадою об'єднувалися в середньому 16 населених пунктів із населенням орієнтовно 9 тис. осіб [1].

На початку 2014 року в Україні налічувалося 28397 сільських населених пунктів, 10279 сільрад.

Сільські громади. Складатимуться на основі територій сільських рад, які в земельному обліку мають чіткі межі. Концепція децентралізації влади орієнтує на розширення повноважень саме на цьому рівні. У

принципі найнижчим, первинним рівнем самоврядування міг би бути окремий населений пункт. Але вони переважно надто дрібні, щоб діяти самостійно. Тільки в частині середніх за розміром несільськогосподарських сіл, де в людей збереглося почуття своєї окремої спільності, спроможності, налаштованості на відстоювання самостійності, у таких випадках людям слід надати право виділитися власною громадою, але мало де це може вдатися, бо важко ділити вже об'єднану позасільську територію, а саме польові масиви є основним джерелом сільського розвитку.

Визначаючи склад громад, потрібно враховувати, що сільське населення країни неухильно зменшується, погіршується за різними демографічними характеристиками, внаслідок чого скорочується чисельність економічно спроможних і соціально активних людей. Дедалі більше стає поселень, жителі яких виявляються нездатними до організації власними силами тієї чи іншої діяльності. І далі зменшуватиметься кількість сіл, при тому, що необхідно змагатися за збереження кожного, бо там залишаються матеріальні і духовні цінності.

У Кагарлицькому районі в 2014 році було 30 сілрад, 49 сіл (одне без жодного постійного жителя), 20160 сільських мешканців. У найбільшому селі 2006 осіб, у найменшому – 7. При анкетуванні сілрадам було поставлено питання, чи бачать вони перспективу своїх сіл. Тільки із Кузьминецької, в якій два села, одержано беззаперечно ствердну відповідь, яка пояснюється тим, що на цій території функціонують два потужних підприємства (одне з них цегельний завод) і тому є стабільні фінансові надходження, населення забезпечується робочими місцями, інвестується соціальна сфера. Інші респонденти бачать майбутнє села за певних умов, головні з яких власне сільгосппідприємство, диверсифікована діяльність, робочі місця. Категорично заперечила майбутнє одна з найбільших сілрад – реальні умови тут не проглядаються.

Мережа сілрад. Краще, коли у сілradі кількатисячне населення, тисячі гектарів сільгоспугідь. Велика громада, об'єднуючи ресурси, здатна проводити масштабні захо-

ди, створювати ефективні виробництва. Однак громада сильна передусім своєю згуртованістю, а вона краще досягається при порівняно невеликій чисельності об'єднаних нею людей. Очевидно, що поступово доведеться об'єднуватися малоспроможним громадам.

Поставлено питання, чи вважається доцільним об'єднання сілradi з іншими. Всі одностайні у негативній відповіді з тими чи іншими аргументами або без них.

Дві сільські громади в районі зовсім дрібні, в них 92 і 120 жителів. Але в найбільш знелюднених селах, природно, залишається велика територія з розрахунку на жителя – 21,25 та 8,91 га. Малі села мають, отже, переваги в земельному ресурсі, але чи зможуть його використати?

Три сілradi вважають доцільним об'єднання з близькими малими містами – Кагарликом і Ржищевом. У цьому виявляється нерозуміння перспектив, які дає висока землезабезпеченість. У Кагарлику на жителя 0,56 га всієї території, 0,39 га ріллі, тоді як у селах у середньому 4,03 й 2,90 га. Але поки що люди користі від масштабності своєї території не бачили. Багато українських сіл добровільно ввійшли у міста і великі й малі. Здебільшого від цього вони нічого не виграли.

У Кагарлицькому районі громади порівняно малі, проте висловлене бажання зберегти кожен треба поважати. У малій сілradi можна мати тільки двох працівників – сільського голову та секретаря. При розширенні повноважень сілрадам треба буде братися безпосередньо за організацію сільської економіки, отже, штатним працівникам знайдеться корисна робота.

Пониження адміністративного статусу населеного пункту негативно позначається на його долі. Із вітчизняного досвіду бачимо, як занепадали села, звідки забирали сілradi, і ті більші села й селища, які раніше були районними центрами.

Співробітництво громад. Ресурси сілradi, навіть великої, недостатні для того, щоб забезпечити весь комплекс необхідних населенню послуг. Немає, та і недоцільно мати в кожній громаді амбулаторію загальної практики сімейної медицини, школу I – III ступенів, часто навіть дитячий садок.

Останнім часом і в селах з'явилася потреба в організації комунально – побутових послуг, а ефективно цим займатимуться тільки служби з достатніми обсягами робіт. У Кагарлицькому районі поки що комунальне підприємство створено тільки в одному, найбільшому, селі. Ближчі села виявляють бажання залучати його послуги, або комунальних підприємств, які є в Кагарлику та Ржищеві. У відповідях на питання про співробітництво громад деякі сільради вказали інші, найближчі, з якими вони могли б разом організовувати послуги для населення.

Потреба в співробітництві особливо значима для малих громад, яких у районі більшість. Але це ще не всіма усвідомлюється, про що показують негативні відповіді зі значної частини сільрад. Великі громади самостійніші. У Броварському районі, наприклад, де середнє населення сільради втричі вище, ніж у Кагарлицькому, комунальні підприємства з широким складом послуг населенню створили майже всі сільради.

Повноваження громад. Розширення їх – вимога часу.

Найперше – громада повинна стати хазяїном на всій території, яка рахується за сільрадою. До цього часу залишилися невиділеними землі державної й комунальної власності. Компетенція місцевої ради обмежується територією самих населених пунктів, а та, значно більша, що між ними, знаходиться у віданні районних державних адміністрацій. Половина сільрад району заявили, що вони повинні розпоряджатися всіма землями. Потрібне також право здавати їх в оренду. Такі ж вимоги і щодо місцевих водних ресурсів, оскільки за дозволами використання водної поверхні доводиться звертатися до вищих інстанцій, навіть обласних.

Сільради відчувають несамотійність у користуванні бюджетними коштами, тиск фінансових, фіскальних органів, державного казначейства, хочуть мати право самостійно вводити місцеві податки та збори, визначати їхні ставки, встановлювати пільги, розпоряджатися позабюджетними коштами.

Громадам потрібен доступ до бази даних єдиного реєстру, а особливо до бази Державного земельного ресурсів, бо в обліку останніх найбільше тіні й зловживань.

Висловлюються бажання одержати дозвіл на виконання в сільраді деяких дій юридичного характеру, зокрема, переоформлення спадщини, оформлення прав на нерухоме майно.

Звичайно, всі пропозиції з місць мають пройти серйозну апробацію, бути узгодженими по лініях різних відомств, а при цьому максимально задоволеними, оскільки за ними потреби села та авторитет органів місцевого самоврядування.

Території громад. Ефективність місцевого самоврядування визначатиметься раціональним використанням усіх ресурсів – природних, людських, матеріальних, фінансових. Для сільської громади визначальний ресурс – сама територія. Сільські займають переважну частину всієї території країни, і цим визначається потенціал українського села. Громадам необхідно усвідомлювати значимість того, що вони одержують доступ до володіння всім природно-ресурсним потенціалом території, за винятком деяких обмежень на користування ресурсами загальнодержавного значення. Природний потенціал включає: 1) земельні ресурси; 2) водні ресурси; 3) біоресурси; 4) мінеральні ресурси; 5) кліматичні й геоморфологічні умови. Громада повинна оцінити весь цей потенціал і знайти спосіб його використання. Для сільської громади найбільш важливі земельні ресурси, а їх треба розглядати в складі різних угідь – орних земель, природних сінокосів і пасовищ, лісових та лісовкритих земель, а також площ житлового фонду, використовуваних у промисловій, транспортній, іншій діяльності. Для значної частини громад важливими є мінеральні ресурси, доступні для використання, – камінь, глини, пісок, торф, мінеральні води тощо.

Забезпеченість громад природними ресурсами дуже різна. Тому по кожній території вона повинна одержати свою узагальнену грошову оцінку, яку враховуватимуть при підведенні результатів господарювання, оподаткуванні, організації взаємодії з органами державної влади, різними організаціями.

30 сільрад Кагарлицького району мають територію 84838 га. Одна з них, Новосілівська рада, мала 609 га, у інших – від 1150 до

5091 га, що цілком достатньо для організації продуктивної діяльності. У межах населених пунктів 14792 га, ця частина території має використовуватися найбільш інтенсивно та дбайливо.

Законодавство держави повинно гарантувати громадам стабільність землекористування. До цього ж часу широко практикувалася передача земель немісцевим користувачам рішеннями районної адміністрації й обласного відділення Держагентства земельних ресурсів. Окремі громади через це втратили більше ста гектарів своїх територій.

Значно серйозніша загроза громадам від того, що земля переходить у власність немісцевим особам через успадкування паїв, обміни, різні непрозорі операції. Так, уже втрачено 132 га по Шпендівській сільраді, 233 – по Балико – Щучинській, 234 – по Черняхівській, 512 га по Леонівській. Не всі ради володіють такою інформацією, оскільки всі ці операції проходять мимо них. Якщо так триватиме і далі, громади можуть втратити більшу частину природного ресурсу. Вільний продаж землі тим, у кого багато грошей, взагалі може звести нанівець роль місцевого самоврядування. Вносяться пропозиції заборонити також успадкування земель, одержаних унаслідок паювання угідь сільгосппідприємств.

Використання сільськогосподарських земель. Питання, насамперед, у достовірності обліку земель численних власників та користувачів, своєчасності внесення змін до нього. Повсюдно допускаються масові невідповідності в інформації районних земельних служб, звітності по сільськогосподарському виробництву підприємств і фермерських господарств. Причини цього в неоперативності сільських та районних органів, які не встигають відстежувати динамічний рух угідь, а також в очевидних зловживаннях і в усяких хитрощах заінтересованих осіб. Тепер усі намагаються закріпити побільше землі за собою, незважаючи на свої можливості дати їй добру раду.

Фіксується багато випадків суборенди землі, переважно нелегальної. Не маючи можливості чи вигоди працювати на землі, орендар не повертає її власнику, а передає в суборенду. Оренда та суборенда привабливі тим, що

дають змогу нагромаджувати земельний капітал, не працюючи реально у виробництві.

Частина сільгоспугідь не використовується. По всій країні нинішні власники підприємств прагнуть мати тільки ріллю й відмовляються від природних угідь. Зовсім мало в підприємствах плодівих насаджень, інших інтенсивних культур, вирощування яких сприяє зайнятості, зростанню доданої вартості.

По кожній ділянці необхідно уточнити, хто її реальний власник і користувач, наскільки раціонально вона використовується.

Відносини з підприємствами й організаціями. Масового характеру по всій країні набрала реєстрація діяльності не в тих радах, на території яких вона проводиться. Привабливо зареєструватися в місті, краще великому. Трапляються випадки, коли підприємство реєструється в чужому селі – у цьому є якийсь прихований інтерес. Часто місце реєстрації діючих на їхніх територіях підприємств та організацій невідомі ні селянам, ні районним органам.

У сільрадах час від часу заслуховуються керівники господарюючих суб'єктів, але компетенція ради тільки в тому, щоб щось рекомендувати і чогось бажати. Деяким сільським керівникам вдається домогтися, щоб із ними рахувалися, але це винятки.

Біда й у тому, що у більшості сіл уже немає свого сільськогосподарського підприємства (свого за місцем діяльності, бо власники майже завжди чужі). У Кагарлицькому районі діяло 29 сільгосппідприємств. На території сільради їх працює, як правило, кілька. В одного підприємства землі на територіях п'яти громад, ще одного – шести. Їхні площі на територіях різних сільрад настільки значні (0,8 – 2,2 тис. га сільгоспугідь), що на них у семи селах могли б бути створені окремі підприємства; спочатку, може, як відокремлені підрозділи.

Сільради укладають соціальні угоди із сільгосппідприємствами. Згідно з ними вони одержують допомогу на різні потреби й у різних формах. Допомагають і частина фермерів та деякі організації. У районі домовилися, щоб річний розмір допомоги становив не менше 30 грн за використовуваний гектар угідь. Для району зі сприятливими умо-

вами виробництва й багатими ґрунтами це мало. У Херсонській області прийнята норма 100 грн, у Черкаській – навіть до 200 грн. У такому розмірі в Кагарлицькому районі впродовж 2013 року її надали ФГ „Широкоступ” і данське ТОВ „Ферми ДАНАМ”.

Комунальна власність. Унаслідок руйнівних процесів протягом останніх двох десятиріч років на сільських територіях знищено масу матеріальних цінностей. Прийшов час інвентаризувати те, що лишилося, доручити його відповідальним особам та організаціям, знайти йому належне застосування. Це найперше завдання місцевим радам.

Безпосередньо у власності сільських громад залишилося майна небагато, але кожна має, принаймні, приміщення, в яких розташовані організації, фінансовані зі сільрадівського бюджету. Деякі активні сільські голови домоглися, щоб громади взяли будівлі, майно організацій, що перестали функціонувати, – дитячих садків, магазинів, лазень, поштових відділень тощо. У деяких сільрадах залишилися житло, водогони, котельні.

Із переходом частини функцій на районний рівень підпорядкування відповідне майно було передане у спільну власність громад району. Може виявитися доцільним щось повернути громадам.

Вкрай важливо залучити в село інвестиції. Щоб зацікавити потенційних інвесторів, сільрадам запропоновано визначитися з тим, які засоби вони могли б їм запропонувати. Сільради назвали різні об’єкти – невикористовувані приміщення, земельні ділянки, господарські двори, території ферм, гаражів тощо.

Найкраще, щоб громада сама використовувала ті чи інші об’єкти власності. Слід вирішувати у кожній, наскільки це реально й доцільно.

Сільські фінанси. Сільради скаржаться, що у формуванні та використанні бюджету вони позбавлені самостійності, а формальні методи їх обчислення не враховують специфіки села. Дійсно, всі основні показники бюджету сільрадам спускаються, розвертаються згори. Протягом року вони кілька разів змінюються, і сільрадам доводиться рішеннями сесій підтверджувати визначені

районним фінансовим управлінням перерахунки.

Бюджети не виходять із потреб та ресурсів громад. Величина бюджету визначається мінімально допустимою сумою витрат на утримання установ, які в селах залишилися. У структурі доходів планових на 2014 рік бюджетів сільрад Кагарлицького району податки на доходи фізичних осіб становили 29,1 %, плата за землю – 31,0, інші власні джерела – 3,1, офіційні трансферти – 36,8 %. Відмінності по сільрадах дуже великі. Бюджети чотирьох сільрад трансфертів не потребували завдяки значним сумах податку на доходи фізичних осіб. Але ж даний податок визначається кількістю і зарплатою найманих працівників, що від громади не залежить. Не можуть за нинішніх умов громади мати суттєві вигоди й від високої землезабезпеченості. Велика частка трансфертів у доходах не зацікавлює у мобілізації власних ресурсів.

Необхідно шукати інші методи складання бюджетів. Тут потрібні багатоваріантні розрахунки, серйозні обґрунтування та різні узгоджування. Обов’язково слід вирівнювати фінансові можливості громад. У витратах на соціальні й громадські потреби з розрахунку на жителя не повинно бути значних відмінностей. Близьких перспектив поліпшення ситуації на селі засобами бюджетного фінансування немає. Потрібно розраховувати на інші, власні джерела: допомога місцевих підприємств і організацій; організація громадами дохідних видів виробничої й обслуговуючої діяльності. І одне, й друге слід винести за межі бюджету, який доводиться згори.

Організація самоврядування. В одному з пунктів анкети пропонувалося висловитися щодо способів активізації самоврядування за умови розширення повноважень громади. Запитання виявилось складним для відповіді по суті. Дехто запропонував проведення місцевих референдумів, залучення громадськості до прийняття управлінських рішень і контролю за їх виконанням.

В українському селі історично складалися дружні, згуртовані громади. Цю єдність порушено, зруйновано різкою диференціацією становища людей, безвідповідальними

діями влади. Подіями останнього часу підірвана основа громади – спільне володіння територією.

Переважна частина людей зневірена, байдужа, пасивна до громадських справ та скептично оцінює перспективи села. Не всі активні в депутатському корпусі. Потрібно знайти, залучити, організувати тих жителів села, які повірять у спроможність громади, підтриманої державою і суспільством. Громаду, яку прийнято запрошувати тільки на формальні зимові звітні збори, слід оживляти. Актив може збиратися й щомісячно. Невідкладно, до офіційного введення адміністративно – територіальної реформи треба обговорити в кожному населеному пункті його перспективи. Очевидно, що люди внесуть цінні та обґрунтовані пропозиції, реалізацію яких сільрада повинна буде організувати. Питання про майбутнє населених пунктів мають обговорюватися на численних районних зібраннях. До цього слід долучити також місцеві засоби масової інформації. В Кагарлику погодилася обговорити питання організації самоврядування районна газета.

Домогосподарства. Сільська громада складається з домогосподарств. Їх аналіз дає змогу оцінювати становище кожного населеного пункту.

У погосподарських книгах, які ведуть сільради, домогосподарства розподіляються за п'ятьма типами. Першого типу – з реєстрацією місця проживання на території ради. Тільки такі забезпечують життєдіяльність села, бо віднесені до інших типів – ті, що тут тільки перебувають або, проживаючи за межами ради, мають тут землю чи будівлі. У середньому по селах Кагарлицького району до типу 1 віднесено лише половину домогосподарств, а в деяких селах – не більше чверті, що вказує на безсумнівний занепад.

Статистичні форми реєструють по сільрадах посівні площі основних культур, різне тваринницьке поголів'я у домогосподарствах. Звідси можна робити висновки про виробництво господарств населення, зайнятість у ньому. Домогосподарства типу 1 – повноцінні господарства, вони обробляють більші ділянки, у них утримується майже все тваринництво селянських дворів.

Анкетою з'ясовано ще дві характеристики сільських громад: кількість і площа домогосподарств без постійних жителів; кількість та площа невикористовуваних садиб. У деяких, навіть великих, селах частка дворів без постійних жителів досягає 60 %. Є й села, де дворів більше, ніж жителів, які у них залишилися. Більша частина присадибних ділянок у дворах, де постійно ніхто не проживає, обробляється іншими селянами чи дачниками, але це вже не повноцінне господарювання. Нова ситуація вимагає нової організації території села.

Диверсифікація діяльності. Нинішній склад і обсяги виробництва на сільських територіях не відповідають їхнім багатим ресурсам, не задовольняють потреби населення в зайнятості та доходах.

Продуктивна діяльність сільських громад може бути розширена вже в самому сільськогосподарському виробництві, насамперед, розвитком інтенсивних галузей. Території сільських громад Кагарлицького району розорані на 71,8 %, але тільки 1,2 % площ під багаторічними насадженнями. Як і скрізь, занедбано тваринництво. Лісистість по району тільки 7,3 %, але в частині сіл вона більше п'ятої частини території, й тут також значні невикористані ресурси. Безпосередньо в межах населених пунктів 856 га лісових земель, 485,5 га ставків, у тому числі в Кагарлику – 86,7га, Ставах – 83,4, Буртах і Шубівці – по 42,5 га, а потреба країни в ставковій рибі зростає.

Кілька сільрад підтвердили можливість використання інших природних ресурсів: глиняних кар'єрів, підземних цілющих вод. На берегах Дніпра пропонується створити рекреаційно-оздоровчі зони.

У багатьох сільрадах не бачать реальних можливостей організації нової, додаткової діяльності. Інші вказують на перспективність переробки зерна, хлібопечення, переробки плодоовочевої сировини, виготовлення комбікормів, організації громадського харчування, заготівельної діяльності, збирання та переробки відходів тощо.

Фізичні особи-підприємці займаються переважно торгівлею. Водночас частина з них взялася за ремонтні, побутові послуги, автомобільні перевезення, лісопильне výro-

бництво, виготовлення меблів й інші роботи. Часто така діяльність не реєструється, сільради про неї не одержують потрібної інформації. Для розвитку малого підприємництва та його повної легалізації доцільно, щоб як і сільськогосподарська в ОСГ, не оподатковувалася всяка інша дозволена діяльність, якщо вона здійснюється працею селян та її результати їм належать.

Комунальні підприємства. Сільське населення має низку потреб (у кожній громаді вони складаються по-різному), для задоволення яких слід створити підприємство, належне громаді, в деяких випадках спільне разом із сусідніми. Називаються завдання, які воно має виконувати: благоустрій населених пунктів, утримання в належному стані доріг, кладовищ, збирання, вивезення й утилізація сміття, надання побутових послуг і з обробітку присадибних ділянок. Пропонується також різноманітна переробка сільськогосподарської сировини, відновлення виробництва на територіях колишніх ферм, тракторних бригад.

У країні є й практика передання комунальному підприємству земель сільради з організацією на них вирощування різних культур. Це значно вигідніше, ніж здавати землю в оренду. Більшість сільрад мають площі земель запасу і резерву, часто значні, й вони можуть збільшуватися за рахунок невитребуваних паїв, відмерлої спадщини, з інших джерел.

Громаді слід зосередити, об'єднати свої обмежені ресурси і створити підприємство з

різноманітною виробничою та обслуговуючою діяльністю, яке стане економічною базою місцевого самоврядування. Організуючи власну діяльність, громадам буде потрібно залучати чужий капітал, вступати в спільну діяльність із різними господарськими товариствами, приватними структурами. А особливо важливо організувати співробітництво з господарствами місцевого населення, яке й становить громаду.

Висновки. Адміністративно-територіальна реформа повинна бути проведена за активної участі громад при врахуванні можливостей, потреб та інтересів кожної. Як правило, мережа сільських районів і громад у ближчому часі повинна бути збережена. Громади мають одержати повноваження на розпорядження всією територією, яка в земельному обліку розділена між сільрадами. Природний ресурс кожної громади повинен одержати оцінку й використовуватися в сукупності усіх його складових. Влада органу місцевого самоврядування має поширитися на всі господарюючі суб'єкти, підприємства та організації, що на його території. Потрібно змінити принципи і методику розрахунку бюджетів сільських рад. Сільська громада повинна мати на своїй території підприємство, яке стане економічною базою її економіки. Орієнтиром реформування сільської економіки буде організація комунальних підприємств громад із диверсифікованою виробничою та обслуговуючою діяльністю.

Список використаних джерел

1. *Ганущак Ю.І.* Територіальна організація влади / Ю.І. Ганущак. – К.: Легальний статус, 2012. – 348 с.
2. *Доценко А.У.* Сільське населення в Україні: динаміка та структура / А.У. Доценко. – К.: РВПС України НАН України, 2010. – 288 с.
3. *Мальвин Ю.М.* Історія місцевого самоврядування України / Ю.М. Мальвин, В.А. Чумак – К.: ВПУ АМУ, 2013. – 292 с.
4. Проект громадського обговорення адміністративно-територіального устрою Київської області. – К.: 2005. – 80 с.
5. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України. – Львів, 2012. – 216 с.
6. Соціальний розвиток сільських територій. – Умань: СТД „Сочінський”, 2009. – 250 с.
7. Соціоекономічний розвиток сільського господарства і села: сучасний вимір. – К., 2012 – 320 с.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2014

*